

R
E
P
L
I
Q
U
E

KULTUR

·

KRITIK

·

OPINION

·

LITTERATUR

·

ANMELDELSER

Replique, 1. årgang 2011

Redaktion: Rasmus Pedersen (ansvh.), Christian H. Skov.

Skriftet er sat med Book antiqua, Myriad pro

Udgives af forlaget Munch & Lorenzen

www.critique.ksaa.dk/replique

ISSN: 2245-0165

© Munch & Lorenzen

Kultur og kvanter

Anmeldelse: UNIVERS – en bogserie fra Aarhus Universitetsforlag til dem, der interesserer sig for viden, videnskab og virkelighed.

Af *Loránd-Levente Pálfi*

PROLOG

I 1508 var den lærde humanist Erasmus af Rotterdam (1469–1536) i Venedig i færd med at skrive *Adagia*; den angiveligt første større ordbog i eftermiddelalderlige Europa over den antikke verdens talemåder, ord-sprog og bevingede ord. Til det formål indsamlede han manuskripter fra forskellige steder, bl.a. Ungarn og Polen. Et sådant arbejde var dengang vanskeligt. Der fandtes ingen onlinekataloger til hurtig og præcis lokalisering (eller overhovedet en lokalisering) af dokumenter på regionalt, nationalt eller internationalt plan for ikke at tale om, at der heller ikke fandtes noget nationalt eller internationalt samarbejde biblioteker og andre dokumentsamlinger imellem med henblik på udlån osv. Man var ofte prisgivet den enkelte ejers – det være en rigmands, en klostres mv. – lune, medmindre man var velhavende eller på anden vis havde en magtfuld position. Således kunne det ske, at en nordeuropæisk ejer af det meget sjældne byzantinske opslagsværk *Suda*, adspurgt af Erasmus om ikke også han ville låne materialet ud, nægtede. Begrundelsen lød således: Alt bliver jo i disse tider til allemandseje, også det, som tidligere har været forbeholdt den lærde stand til eget brug og i sikkerhed fra offentlig afbenyttelse! (jf. Considine 2008). I vor tid er forholdene anderledes. Viden, videnskab og vidensformidling er (i hvert fald i Vesten) på dagsordenen i langt hø-

jere grad end nogensinde før. Bogserien UNIVERS er et barn af vor tid – dog ikke det første¹ – og den bærer tydeligt vidnesbyrd om informationsamfundet. Foreløbigt er der i serien udkommet de følgende 11 bind:

Erkendelse : grundlag og gyldighed
(af David Favrholt, 2008)

Evolution : den forudsigelige vilkårlighed
(af Freddy Bugge Christiansen & Tom Fenchel, 2009)

Kultur : det fleksible fællesskab
(af Kirsten Hastrup, 2007)

Kvantemekanik : atomernes vilde verden
(af Klaus Mølmer, 2010)

Mennesket : den genetiske arv
(af Peter K.A. Jensen, 2006)

Psyken : mellem synapser og samfund
(af Svend Brinkmann, 2009)

Religion : i psyke og samfund
(af Jesper Sørensen & Olav Hammer, 2010)

Skønhed : en engel gik forbi
(af Dorthe Jørgensen, 2008)

Sproget : hverdagens mirakel
(af Hans Arndt, 2009)

Tid : den relative virkelighed
(af Ulrik Uggerhøj, 2006)

Universet : fra superstrengte til stjerner
(af Steen Hannestad, 2008)

¹ Forlaget Berlingske udgav en meget omfattende populærvidenskabelig bogserie med serietitlen BERLINGSKE BIBLIOTEK i (i hvert fald) 1950'erne, 60'erne og 70'erne.

Som det udtrykkeligt fremgår af forlagets hjemmeside er der mange flere titler på vej. I snit fylder de hidtil udkomne bind 219 sider, tilsammen 2.405 sider. Det foreløbigt tyndeste bind (*Psyken*) er på 170, det tykkeste på 299 sider (*Sproget*). Indtil videre er bindene ikke nummererede (fx i kolofonen) med undtagelse af *Religion* og *Kvantemekanik*, som til gengæld begge bærer samme nummer ("Univers, 10"); hvorvidt den manglende nummerering er en fejl eller et bevidst valg fra forlagets side er uvist, den dobbelte angivelse af "Univers, 10" kan derimod næppe være andet end en fejl. Når jeg nævner disse forhold, er det ikke for at være pedantisk: bibliografisk akkuratessse er noget, som også informationsproducenten (*in casu* forlaget) skal bekymre sig om, ikke kun informationsforvalteren (bibliotekaren) og informationsforbrugeren. Bibliografisk akkuratessse kan have en betydning for et givet dokument eller en given dokumentseries korrekte katalogisering i bibliografiske systemer, hvilket på sin side kan have betydning for det pågældende dokument eller den pågældende dokumentseries søgbarhed.

Da UNIVERS-serien efterhånden har eksisteret i henved 10 år, giver det god mening at samle op på og henvise til den vigtigste kritik²: Til det formål er samtlige akademiske anmeldelser blevet gennemlæst – også for at henvise til yderligere læsning

² Avisanmelderiet ses der bort fra, ligesom anmeldelsen af *Skønhed*-bindet i studentertidsskriftet *Semikolon* (årg. 6, nr. 13, 2006, s. 125–128), anmeldelsen af *Erkendelse*-bindet i studentertidsskriftet *Refleks* (nr. 42, 2008, s. 121–128) samt de to omtaler i magasinet *Bogmarkedet* (årg. 149, nr. 27) heller ikke tages i betragtning.

og dermed kompensere for at ikke samtlige bind ydes retfærdighed her. Det drejer sig om i alt 23 akademiske anmeldelser. Antallet er ikke nødvendigvis det samlede antal, men det officielt kendte (Dansk Anmeldelsesindeks på www.bibliotek.dk). Det er sandsynligt, at der findes anmeldelser af nogle UNIVERS-bind i internationale, engelsksprogede tidsskrifter eller – især – i nordiske tidsskrifter udgivet i fx Norge eller Sverige, men udenlandske anmeldelser registreres typisk ikke i Dansk Anmeldelsesindeks. Det var et tilfælde, at jeg opdagede Bjerring Christiansen (2006), som af uforklarlige grunde heller ikke er blevet registreret i Dansk Anmeldelsesindeks. Læseren skal desuden være opmærksom på, at der i nærværende tekst gennemgående henvises til de nyeste optryk af de forskellige UNIVERS-bøger, at de omtalte anmeldelser i reglen gælder 1. udgave, 1. oplag, men at indholdet i de forskellige oplag/udgaver er det samme.

I det følgende omtales de enkelte bind i alfabetisk rækkefølge i forhold til deres titel. Nogle omtales mere udførligt end andre. Andet er ikke muligt på den her givne plads. Desuden ville det fordre ualmindelig lærdom hos mig som anmelder, dersom alle bindene skulle behandles lige grundigt.

FILOSOFI TIL AT FORSTÅ

Erkendelse : grundlag og gyldighed (2008) er skrevet af David Favrholt (f. 1931), som har været professor i filosofi ved Odense Universitet (Syddansk Universitet) i tidsrummet 1966–2001. Favrholt er ikke alene en fremtrædende forsker og en af de fremmeste intellektuelle i Danmark, han er også en usædvanlig dygtig formidler (i modsætning til nogle af de andre forfattere i

UNIVERS-serien, som vi skal se i det følgende). Favrhøldt kan – og gør det også i den her omtalte bog – forklare matematik, fysik og kvantemekanik på en måde, så alle kan forstå det. Hertil kommer, at manden er bredt dannet. At han ikke bor i et elfenbenstårn kommer til udtryk i den nævnte eminente formidlerrevne, som han lægger for dagen, og den undertiden lidenskabelige for ikke at sige fyrige måde at formulere sig på, jf. fx “Quines uhyrlige påstande” (s. 160) og “en sådan gang amatørfilosofi” (s. 161) – dejligt konkret og behagelig nede-på-jorden-læsning, som man almindeligvis ikke finder fra en emeriteret professors hånd. Indholdsbeskrivelsen hos Cramer Andersen (2008: 31) er så rammen- de og fyldestgørende, at jeg gengiver den i sin fulde længde her:

I “Erkendelse” leverer David Favrhøldt et frontalangreb på tendensen til at mistro enhver form for sikker viden – f.eks. som den sker indenfor kulturrelativismen, socialkonstruktivismen og skepticismen. Vi får en gennemgang af hovedstrømningerne i moderne videnskabs-teori og erkendelsens historie fra oldtiden til i dag. Forestillingen om en særlig form for religiøs erkendelse gennemlyses og tilbagevises, ligesom forskellige former for overtro får en overhaling. En meget oplysende og interessant bog, der også bør kunne læses af f.eks. gymnasieelever.

En mikroskopisk skønhedsplet i bogen, som ikke forbigår sprogpædagogens opmærksomhed, er den (efter min mening) irriterende, tydeligvis bevidste brug af bindestreger i visse sammensætninger (om brugen er grammatisk forkert kan diskuteres); fx “mønster-problemer” (s. 179). Jeg

ved ikke, om Favrhøldt bruger disse bindestreger, fordi han tror, de givne ord af den grund bliver lettere at læse, eller fordi han synes, teksten fremstår flottere. Under alle omstændigheder er det efter min mening en uskik og hører ikke hjemme i dansk retskrivning. Bindestreksbrug på dansk bør – selvsagt foruden linjeskift – forbeholdes sammensætninger med *proprier* (“Holbergordbog”), negationer som “ikke-fagfolk”, forkortelser som “id-kort” og “tv-skærm” foruden enkelte andre tilfælde, som af pladsmæssige hensyn ikke skal opsummeres her. Jeg er klar over, at *Retskrivningsordbogens* (3. udg., 4. opl., 2005) § 57 tillader en sådan bindestreksbrug, men en mand af Favrhøldts format burde vide, at *Retskrivningsordbogen* ikke altid har ret (fx er det, der oplyses i § 57, stk. 9, nemlig at bindestreg må bruges i betydningen ‘fra ... til’, forkert – det er *tilminus*, på engelsk kaldet *en-dash*, der skal bruges til dét formål).

Favrhøldts bog er efter min mening ikke alene den ene af de to bedste i UNIVERS-serien (den anden er Brinkmanns *Psyken*), men også en af de bedste bøger i Danmark det seneste årti. En anke skal dog gælde kapitlet ‘Overtro’ (s. 185–191). Det står ikke mål med de øvrige kapitler, men overrasker tværtimod ved sin fordomsfuldhed, overfladiskhed og uvidenskabelighed. Man kan næppe være uenig med Favrhøldt i, at det er højst foruroligende, at over halvdelen af USA’s befolkning ikke tror på evolutionsteorien (*Erkendelse*, s. 203). Følgende er imidlertid ikke rigtigt:

Mange tror, at professionelle videnskabsmænd og -kvinder afviser de forskellige former for overtro ud fra en snæversynet, dogmatisk holdning i stedet for at

interessere sig for dem, tage dem alvorligt og undersøge dem. Men sådan forholder det sig ikke. Man har om og om igen undersøgt alle former for overtro med en åben og tolerant holdning. Desværre – eller heldigvis – er der intet, der holder. I 1882 stiftede man i England *The Society for Psychical Research*, [...]. Og man har ikke fundet et eneste holdbart bevis for, at der er forekommet noget overnaturligt[...] bortset fra at man har afsløret svindlere som f.eks. Uri Geller [...].

Med disse ord mener Favrhøldt tilsyneladende at have ydet al okkultisme, mysticisme osv. tilstrækkelig retfærdighed og opmærksomhed. Har man bare en smule indsigt i disse emner, ved man nærmest ikke, hvor man skal tage fat for at gribe sagen mest hensigtsmæssigt an. "Udlændingspørgsmålet splitter bekendtskaber, splitter venskaber, splitter familier ad", skriver historikeren Morten Uhrskov Jensen (2008: 10), noget lignende – omend forbundet med mindre drama og mere latterliggørelse – gør sig gældende i forbindelse med overtro, okkultisme, det paranormale eller, som det burde kaldes, *det endnu ikke forklarede (the not-yet-explained)*. Man kan næsten ikke udtale sig kritisk om dansk udlændingepolitik uden straks at blive anklaget for racisme eller det, der er værre. På lignende måde forholder det sig med det paranormale: Man kan meget let komme til at blive sat i en bås, man ikke ønsker at være i, og som man kun meget vanskeligt kan komme ud af igen efterfølgende. Det er rigtigt, at der findes et hav af charlataner, klamphuggere og dilettanter foruden en masse fjolser og sindsforvirrede mennesker, der på en eller anden måde er tiltrukket af det paranormale, dyrker det

okkulte osv., men faktum er, at der også findes en række internationale, akademiske tidsskrifter om disse emner, fx *Journal of Parapsychology*, *Australian Journal of Parapsychology* og *Journal of the Society for Psychical Research*, ligesom der verden over findes en række seriøse forskere, som arbejder med det paranormale (og opnår resultater); fx Dean Radin – af uddannelse elektroingeniør med en ph.d.-grad i psykologi – fra Institute of Noetic Sciences (IONS) i Californien, se fx Radin (1997), Jacques Vallée (astrofysiker med en doktorgrad i informatik), som bl.a. i det amerikanske forsvarsministeriums og den franske regerings regi (bl.a. inden for GEPAN, som senere blev omdøbt til SEPRA og i dag hedder GEIPAN (Groupe d'Études et d'Informations sur les Phénomènes Aérospatiaux Non-identifiés)) har ydet mange videnskabelige, meget betydelige bidrag til den seriøse ufologi (som i øvrigt ikke har noget med rumvæsener at gøre), dr.med. John C. Lilly, som i 1960'erne og 70'erne udførte nogle banebrydende, videnskabelige biofysiske og neuroanatomiske forsøg med henblik på kortlægning og påvisning af visse psykiske fænomener og med stort omhu dokumenterede disse i bl.a. *Cyklonens centrum* (Lilly 1975). Fra Danmark kan nævnes medicineren Preben Plum (1906–2002), som var professor i pædiatri i tidsrummet 1943–1976, men som også viede en stor del af sit liv til udforskningen af det paranormale (se bl.a. Plum 2002). Alle disse personer – foruden en lang række andre, som af pladshensyn ikke nævnes her – har udgivet bøger, som lever op til ikke alene de krav, der almindeligvis stilles til videnskabeligt arbejde, men også til dem, som netop Favrhøldt stiller til sligt. En undtagelse er Plums bog *Mystik, mirakler og viden-*

skab (2002), som er en populærvidenskabelig og ikke en videnskabelig fremstilling *sensu strictu*. Der er ingen grund til at gøre sig lystig over eksempelvis telepati (*Erkendelse*, s. 189); telepati er teoretisk bevisligt muligt, som den japansk-amerikanske professor for teoretisk fysik ved City University of New York, Michio Kaku (f. 1947), nyligt har redegjort for (Kaku 2009: 102–123). Det samme gælder tidsrejser (*Erkendelse*, s. 190): de er teoretisk mulige, som dels Kaku (2009: 276–290), dels den danske fysiker Ulrik Uggerhøj (2006: 123–154) har redegjort for – i hvert fald rejser frem i tiden, men muligvis omend langt mindre sandsynligt også rejser tilbage i tiden.

GENETISK KORREKTUR?

Evolution : den forudsigelige vilkårlighed (2009) er skrevet af Freddy Bugge Christiansen, professor i populationsbiologi på Aarhus Universitet, og Tom Fenchel, professor i marinbiologi på Københavns Universitet. Bogen er sikkert ganske god – når det nu er to så højt kvalificerede herrer, der står bag – hvis man ellers forstår den. Dels er størstedelen af teksten skrevet i et tungt sprog, dels er der for mange indforståede, utilstrækkeligt udredte formuleringer, hvorfor bogen efter min opfattelse er alt for svær at læse for lægmand uden en god del for-kundskaber udi genetik, evolutionsbiologi mv. I det følgende giver jeg et eksempel på hhv. [1] tungt sprog og [2] indforstået formulering:

[1] *Tre stykker af DNA-sekvensen af menneskets gen for betakomponenten af hæmoglobin viser variationen omkring genets begyndelse. Læserammen begynder med ATG, som koder for aminosyren metionin, [...]. Otte aminosyrer kodes af fire kodoner, fx specificeres a-*

*minosyren valin til venstre for den blå histidin af alle kodoner, som begynder med GT. Den nederste sekoens er seglcelleallelen [sic!] S, som har en mutation i syvende kodon vist med rødt. Den første aminosyre er fjernet i det aktive protein, og begyndelsen af dets sekvens er vist med sorte forkortelser af aminosyrernes navne. Seglcelle-proteinet har aminosyren valin i stedet for glutaminsyre i sjette position.*³ [*Evolution*, s. 110]

[2] Den umiddelbare kopiering af DNA indfører omkring én fejl per 100.000 baser. Det kan lyde som et højt niveau af sikkerhed, men med milliarder af baser i genomet kan det blive til mange fejl. En umiddelbar korrekturlæsning af DNA'et bringer fejlene ned til én ud af en milliard baser, hvilket er en helt utrolig præcision. [ibid. s. 99]

Med “kopiering af DNA” (eks. [2]) menes vel noget i forbindelse med den genetiske arv til afkomspopulationen, men hvad der menes med “korrekturlæsning af DNA” er højst uklart. Selvom man som læg læser har en fornemmelse af, at “korrekturlæsning” i denne sammenhæng nok skal forstås i overført betydning, er det ikke klart, hvad der er tale om. Selv sætninger uden brug af fremmedord og/eller nævneværdigt meget fagsprog, er ofte svært forståelige, jf.:

En version af et gen, som i visse situationer, udløser risikofyldt adfærd hos dets bærer, vil kunne øges i hyppighed, hvis

³ Kursiveringen er forfatterens og skyldes, at det drejer sig om en billedtekst. At illustrationen ikke er indsat her turde ikke gøre nogen forskel mht. (ikke-)forståeligheden, da den (om muligt) er endnu mindre forståelig.

bærerens handling resulterer i et tilstrækkeligt forøget antal afkom for bærerens slægtninge. Fænomenet kaldes *slægtskabsselektion*. [Evolution, s. 149]

Det er forunderligt, at Dahlgaard (2010) ikke omtaler disse forhold overhovedet. Et i sammenligning med den tunge stil mikroskopisk irritationsmoment – men stadig et irritationsmoment – er, at forfatterne af ukendte årsager insisterer på gennemgående at skrive “alleller” (ubestemt flertalsform af “allel”), selvom denne genetisk centrale term på dansk i den nævnte bøjningsform staves “alleler” – jf. H. Bergenholtz m.fl.s *DanskOrdbogen* (1999) samt U. Kaufmann og H. Bergenholtz’ *Genteknologisk ordbog* (1992); heller ikke en Google-søgning (30. maj, 2011) har kunnet godtgøre, at den forkert stavede form med to l-bogstaver i enden skulle være mere udbredt end den korrekt stavede, da sidstnævnte forekommer mere end dobbelt så mange gange som førstnævnte. Også P.K.A. Jensen, som har skrevet *Mennesket* (2006) i UNIVERS-serien (se længere fremme), bruger flertalsformen med kun ét l-bogstav.

Appel til lægfolk

Kritisabelt er desuden bogens prioritering af emner. Et eksempel: Som lægmand ville jeg hellere have erfaret mere om indavl blandt mennesker og konsekvenserne deraf end om fx mitose, meiose, ribosomer og tRNA-molekyler, som jeg alligevel ikke forstår noget af (jf. om sproget og indforståetheden ovenfor). Det eneste, man kan læse om indavl, er følgende korte passage, ser man bort fra en endnu kortere passage om indavl hos dyr samt en ligeså kort sekvens om indavlede planter (begge dele omtrent samme sted, hvor passagen om menneske-

indavl findes) foruden en anden kort passage om indavl i dyre- og planteriget på s. 159 (nederst) og 160 (øverst) samt nogle pga. fagjargon så godt som uforståelige oplysninger på s. 166 (midt på):

Alligevel har nogle befolkninger, fx i Pakistan, en høj hyppighed af ægteskab mellem beslægtede. Dette er oven i købet kombineret med medlemskab af en forholdsvis lille gruppe begrænset af kultur, erhverv eller lignende med en høj hyppighed af ægteskab inden for gruppen. Sådanne befolkninger kan nå et meget højt niveau af indavl uden nødvendigvis at vise tilsvarende tegn på indavlsdepression. Gruppen [...] viser ofte blot karakteristiske fysiske egenskaber, sygdomme eller særheder bestemt af recessive alleller[sic!]. [s. 101]

Om underbehandlingen af indavl hos mennesker alene skyldes emneprioritering eller også er et udslag af (angst for at støde) politisk korrekthed er svært at afgøre. I denne sammenhæng er det påfaldende, at forfatterne i deres omtale af seglcelleanæmi, selvom omtalen strækker sig over s. 109–111, ikke med et eneste ord kommer ind på, at sygdommen primært er udbredt hos den sorte befolkning i Vest- og Centralafrika. Et andet eksempel er muligheden eller umuligheden for parring mellem arter: emnet omtales med en sætning eller to på s. 147 og – ligeledes mikroskopisk – på s. 175f. Det er ellers noget, jeg som biologisk lægmand synes havde været interessant at lære noget om. Et tredje og sidste eksempel: Hvorfor nævnes under ‘Videre læsning’ (s. 217–219) ikke Bent Foltmanns velskrevne, dybt og bredt ræsonnerende, i det hele taget fantastiske bog *Det ufatteli-*

ge liv (2008)? Det virker unægtelig som en bevidst fortielse af et sandt mesterværk.

Bogen indeholder rigtignok også værdifulde oplysninger, som turde interessere mange lægfolk. Bl.a. gives der eksplicite eksempler på, at evolution – trods hårdnakket benægtelse fra religiøse fanatikeres og andre kritikeres side – til tider og i visse tilfælde faktisk godt kan iagttages: Se s. 103–105 om birkemålerne i England (det er af sommerfugleinteresserede blevet iagttaget, at birkemålere i industriforurene områder i England i løbet af et halvt århundrede har ændret farve fra lys til sort, da dette har vist sig at være optimalt i forhold til ikke-synlighed for fugle, mens birkemålere i de skove, som ligger fjernt fra industriområder, er forblevet lyse – ligeledes hensigtsmæssigt pga. camouflage i forhold til omgivelserne – som er deres normale farve). Et andet eksempel på evolution, som har kunnet observeres næsten *on scene* er fiskeriets indflydelse på torskebestandens yngleadfærd (jf. s. 194f). Vældigt spændende og undtagelsesvis letlæseligt er endvidere kapitel 14 ('Modstand og accept', s. 201–216), som især handler om kreativisme og intelligent design, men også om eugenik mv.

VIDTFAVNENDE VÆRK OM KULTUR

Kultur : det fleksible fællesskab (2. opl. 2007, 1. opl. 2004) er skrevet af Kirsten Hastrup, professor i antropologi på Københavns Universitet, og er den bog i UNIVERS-serien, som har fået den største akademiske bevågenhed. Jeg kender til følgende akademiske anmeldelser: Christensen (2005), Dincer Nielsen (2005), Fischer (2005), Thorup (2005), Baarts (2005/2006), Jacobsen (2005/2006), Ploug Hansen (2006), Otto (2006) og Suenson (2007). I megen akademisk litte-

ratur produceret inden for humaniora og samfundsvidenskaberne kan man med jævne mellemrum læse, at kultur er noget meget komplekst noget, at der findes hundredvis af definitioner af termen osv. Her mener jeg den (fag)litteratur, som ikke har kultur som sin primære genstand, men som alligevel føler et behov for – og i øvrigt føler sig kompetent til – at udbrede sig om fænomenet og oftest gør det i form af en halvkvædet vise. I *Kultur*-bindet fra UNIVERS får man én gang for alle syn for sagn.

Ifølge Hastrup kan kultur bl.a. være idé, orden, problem, distinktion, kundskab, arv, rettighed og illusion. Disse otte manifestationsformer behandles i bogens otte kapitler, som i den ene ende afrundes med en prolog og i den anden med en epilog. I de enkelte kapitler findes yderligere afgrænsninger af manifestationsformer og perspektiver, jf. Thorup (2005: 202): "Alt efter funktioner trækker [Hastrup] begrebet i forskellige retninger, en funktionalisering der hjælper med til at opløse begrebets total karakter, men også til at undgå en lige så ulidelig gummiagtighed". Jeg er enig med Thorup (2005: 203) i, at "[m]an bliver helt forpustet" af at læse bogen. Ikke så meget fordi man forvirres pga. emnets kompleksitet, men først og fremmest fordi, som Thorup med andre ord skriver, tilgangen er så ambitiøs; jf. også Jacobsen (2005/2006: 135): "Emnerne behandles anstændigt, men [der er] en fare for, at læseren tabes i den store variation af emner, som antropologien kan behandle". En mindre ambitiøs tilgang havde på den anden side heller ikke været ønskelig. Fagfolk, som selvsagt er inde i emnet, er dog mindre imponerede: jf. "[f]or kollegaer i Hastrups forskningsfelt er der ikke noget nyt at hente, ej heller overras-

kende synsmåder eller provokerende holdninger, men bogen kan bestemt anbefales til personer, som gerne vil vide mere om kulturforskning, samt til forskningsfeltets yngste »lærlinge« (Otto 2006: 165) og tankerne "er velkendte for antropologer" (Jacobsen 2005/2006: 134). Der findes, så vidt jeg ved, kun én akademisk anmelder, som er negativ i sin dom, nemlig Suenson (2007):

[UNIVERS-serien] udtrykker en ambition om at bygge bro mellem forskningsmiljø og offentlighed. [...] Når dette er ambitionen, er det retfærdigt at bedømme bogen ud fra denne forudsætning, og så ser det ikke godt ud. Hastrups bog er nemlig på den ene side utroligt kompliceret, især i det sproglige udtryk, på den anden side ret begrænset, idet den stort set udelukkende repræsenterer Kirsten Hastrups egen position i forhold til kulturbegrebet [...]. Er man for eksempel interesseret i den nordiske etnologis tilgang til [kulturbegrebet], må man nøjes med [...] 60 ord [...]. [Suenson 2007: 144-145]

Om sproget bemærker han desuden: "Nej, det er ikke nemt dansk. Det er faktisk lidt sært og svært, også for modersmålsdanskere." (Suenson 2007: 145). At Hastrups dansk ligefrem skulle være sært, kan jeg ikke tilslutte mig, men hendes stil kan sandelig være irriterende. Jeg kan til dels godt forstå, hvorfor Suenson reagerer, som han gør. *Kultur*-bindet er ikke for børn, ej heller til kaffe- eller natbordet. Jeg mener imidlertid, at det virker som et stykke solidt videnskabeligt arbejde, og som et sådant bør det værdsættes og bruges efter bedste evne (dvs. så vidt det nu er muligt at konkretisere den stedvis poetiske stil, de un-

dertiden ganske abstrakte vinklinger, den abstrakte begrebslighed mv.).

KOMPLEKSE KVANTER

Kvantemekanik : atomernes vilde verden (2010) er skrevet af Klaus Mølmer, som siden 2000 er professor i teoretisk atomfysik og kvantoptik på Aarhus Universitet. Bogen gennemgår i store træk kvantemekanikkens og fysikkens udvikling i det 20. århundrede og giver indblik i nogle af de nyeste opdagelser inden for den atomare verden. I det afsluttende kapitel – hvor det hverken handler om fortiden eller nutiden, men om fremtiden – skriver forfatteren om kvanteteknologier og kommer i den sammenhæng ind på bl.a. kvantecomputere, som, når de engang i fremtiden bliver fremstillet, angiveligt vil kunne udføre beregninger, der ville tage almindelige computere milliarder af år at lave. Det lyder unægtelig fantastisk. Sammenlignet med de øvrige bind i serien med naturvidenskabeligt indhold (især *Evolution* og *Universet*) er *Kvantemekanik* ikke skrevet i et ligefrem uheldigt tungt sprog. Desuden kan til forfatterens forsvar anføres, at kvanteteori er komplekst i en grad, så selv mange fremtrædende fysikere ikke forstår den til bunds. Anmelderne, Bjerring Christiansen (2010) og Skaar Jacobsen (2010), er godt tilfredse med bogen. Den ene bemærker, ligesom han i sin tid skrev om Uggerhøjs *Tid : den relative virkelighed* (2006), at man "skal [...] være indstillet på, at adskillige afsnit nok skal læses flere gange for den fulde forståelse" (Bjerring Christiansen 2010).

GOD FORMIDLING, MEN INGEN ETIK

Mennesket : den genetiske arv (2006) er skrevet af Peter K.A. Jensen, ledende overlæge ved Klinisk Genetisk Afdeling på Aarhus

Universitetshospital. Bogens forfatter udræder den basale genetiske teori om dna og det humane genom. Med udgangspunkt heri tages læseren med på en rejse, der bl.a. belyser spørgsmålene om menneskets oprindelse, udvikling og sygdomme (primært infektionssygdomme), og der sluttes med et bud på den fremtidige evolution. Iblandt de mange værdifulde oplysninger til lægmand kan fremhæves følgende: På s. 90–92 og 155–159 (delvis også på s. 168–174) erfarer vi, at langt den meste genetiske variation findes *inden for* undersøgte etniske grupper, dvs. en given population (fx europæere eller asiater) og ikke *imellem* dem, dvs. ikke inden for det, som traditionelt kaldes racer. Bogens forfatter søger således at aflive racebegrebet blandt nulevende mennesker – i hvert fald som et biologisk begrundet begreb. Tilbage står naturligvis de sociale, kulturelle og sproglige karakteristika, der adskiller forskellige etniske grupper (jf. s. 168–174). Spændende er det også at læse om dna-teknologiens anvendelse inden for retsmedicin (s. 36–47) samt historieforskning, forhistorisk arkæologi og palæontologi (s. 47–52). Af og til gives også kuriøse oplysninger, som fx på s. 144, hvor vi erfarer, at én ud af 200 nulevende mænd på Jorden nedstammer fra en af verdenshistoriens største ledere, den mongolske hersker Djengis Khan (ca. 1160–1227).

Sproget er noget lettere end i *Evolution* og *Universet*, og det er rosværdigt, at forfatteren har udarbejdet en liste (bagest i bogen, s. 223–227), hvori han forklarer de fagtermer, som rundt omkring i brødteksten er markeret med fed type (også denne markering er et fint tiltag). Et godt eksempel på forfatterens prisværdige bestræbelser

udi formidlingens kunst er følgende pas-sus (s. 27):

Man kan i denne forbindelse analogisere den rekombinante DNA-teknologi med de muligheder som et moderne tekstbe-handlingssystem giver: Her kan man klippe, indsætte og kopiere ord og sæt-ninger ind i en tekst. Rekombinant DNA-teknologi består grundlæggende i at klip-pe, indsætte og kopiere DNA-sekvenser.

Ærgerligt er det imidlertid, at forfatteren ikke i langt større grad benytter sig af denne analogiteknik, og at han ikke i endnu større grad har været opmærksom på sit sprog – jf. også Nielsen (2007), som om de to første kapitler bemærker, at de er “ret så tunge at komme igennem” – ligesom den ovennævnte termliste med fordel kunne have været mere omfattende. Ærgerligt er det tillige, at forfatteren stort set ikke kommer ind på de etiske aspekter vedrørende kloning af mennesker; han nøjes med at meddele, at der i verden i hvert fald fore-løbig hersker konsensus om, at det er uetisk at klonе mennesker, og at man derfor ikke gør det (en anden, ikke uvæsentlig grund er også, at man faktisk ikke er i stand til succesfuldt at klonе mennesker endnu). Når talen falder på etik, er det (ikke lige-frem med urette) – Jorden/naturen, og men-neskets destruktive sameksistens dermed, forfatteren er bekymret for.

ORIGINALT VÆRK OM PSYKEN

Psyken : mellem synapser og samfund (2009) er skrevet af Svend Brinkmann, professor i almenpsykologi og kvalitative metoder ved Institut for Kommunikation på Aalborg Universitet og sammen med L. Tanggaard

leder af Center for Kvalitative Studier, samstedts. Brinkmanns bog er efter min mening ikke alene den ene af de to bedste i UNIVERS-serien (den anden er Favrholdts *Erkendelse*), men også en af de bedste bøger i Danmark det seneste årti. Og mere end det (se længere nede). Forfatteren er i min optik idealet af den moderne intellektuelle: (1) han er ung, ikke at det i sig selv er en kvalitet, men det betyder, at vi endnu har meget til gode fra hans hånd; (2) han er god til at formidle sit stof og føler ingen trang til at skrive på en måde, så ingen forstår, hvad han mener; (3) han er en enegænger, laver ikke karriere på at citere sine kollegaer og foresatte, synger ikke i kor med fagmiljøet, men fastholder en unik position og kæmper for den. I forbindelse med sidstnævnte punkt: Det virker mistænkeligt, at bogen ikke er blevet anmeldt akademisk én eneste gang.

I bogen fremføres en original teori, som på forførerisk og overbevisende måde sandsynliggør, at psyken ikke er noget, der befinder sig inde i hovedet på mennesker, og som (primært kun) kan undersøges neurologisk ved hjælp af hjerneskanere og lignende, men noget meget mere komplekst. Kort fortalt hævder Brinkmann, at psyken er det, som man i Vesten traditionelt antager (altså noget åndeligt noget inde i hovedet), samtidigt med – og det er her, det for alvor bliver interessant – at psyken også er hjerne, krop, kultur og samfund med samt de omgivende håndgribelige ting. Alt dette på samme tid. Ovenpå, inden i, under og ved siden af hinanden, flettet ind i hinanden. Dét er psyken! Således Brinkmann. Hvorledes han får dette i sandhed fantastiske regnestykke til at gå op, må læseren selv forvise sig om. Det tager ikke lang tid

at læse bogen, som kun fylder 170 sider. Jeg kan anbefale det. Det er en af de bedste bøger, jeg har læst i mit liv.

DANSEN OM DEN VARME GRØD

Religion : i psyke og samfund (2010) er skrevet af Jesper Sørensen, lektor på Aarhus Universitet, og Olav Hammer, siden 2005 professor på Syddansk Universitet. Der foreligger p.t. (dvs. maj 2011) ingen akademisk anmeldelse af denne bog, selv i dagspressen er den kun blevet anmeldt én gang. Dette UNIVERS-bind hører ikke til mine favoritter. I størstedelen af værket (s. 49–145, dvs. del II) er sproget abstrakt på den skrivebordsfilosofiske måde og derfor irriterende. Fx bruges ordet “imagistisk” (s. 132) tydeligvis ikke i den betydning, som er afhjemlet i S. Brüel og N.Å. Niensens *Fremmedordbog* (11. udg., 11. opl., Gyldendal 2007), K. Hårbøl, J. Schack og H. Spang-Hanssens *Dansk fremmedordbog* (2. udg., 6. opl., Gyldendal 2008) og *Politikens store fremmedordbog* (3. udg., 2. opl., 2007). Følgende værker, som jeg også har konsulteret, indeholder slet ikke ordet: L. Meyers *Fremmedordbog* (8. udg., 3. opl., 1998), *Gads Bibel leksikon* (2008), *Gads religionsleksikon* (1999), *Gyldendals religionsleksikon* (2008), *Katolsk mini leksikon* (1994), *Mytologisk leksikon* (2002), *Ordbog til religion* (2001), *Politikens Bibelleksikon* (2004) og *Politikens religionsleksikon* (1991). Det turde således være sandsynliggjort, at det ikke drejer sig om en speciel religionsvidenskabelig term eller betydning, som har unddraget sig kodificering i de førnævnte danske fremmedordbøger.

Som læser bliver man også irriteret, når man belæres om, at religioner “ikke bør anskues som logisk sammenhængende systemer af forestillinger” (s. 118) eller at “katolikker opfatter et nadverritual udført af

Paven som mere kraftfuld end samme ritual udført af den lokale præst” (s. 131) – den slags selvfølgeligheder skulle man ikke tro, det kræver to højtuddannede universitetsforskere (for ikke at tale om borgernes skatte kroner) at finde frem til.

Mest irriterende ved bogen er imidlertid dens emneprioritering og konstante kredsen om den varme grød (især i del II), jf. fx:

Religiøse systemer benyttes til at autorisere og legitimere sociale strukturer, de henviser gensidigt til hinanden og bliver derfor mere modstandsdygtige over for falsifikation, de danner kulturelle modeller, der vanskeliggør nye forestillingers spredning, og de er dybt forbundne med og forankrede i et sprogs begrebs- og metaforsystemer [...]. [s. 118]

Forholdet mellem bestemte ritualer inden for en religiøs tradition, og hvilken historisk udvikling de forskellige ritualer kan gennemgå, er altså begrænset af en kognitiv kompetence, der giver deltagerne en række præcise forventninger til et rituals form [...]. [s. 132]

Disse to uddrag turde eksemplificere, hvordan forfatterne ofte undlader at gå i dybden med noget og i stedet holder sig på et abstrakt, overordnet niveau eller på jævnt dansk: kredser om den varme grød. Det korte afsnit ‘Hvad er kognitiv religionsvidenskab?’ (s. 77–78) er også symptomatisk for dette forhold: efter endt læsning af de to sider er læseren ikke blevet det mindste klogere på, hvad *kognitiv religionsvidenskab* er for noget. På s. 118 bliver det draget frem som det åbenbart helt store spørgsmål i

religionsvidenskaben, hvorvidt religion legitimerer eller motiverer fx terrorisme – men spørgsmålet bliver ikke besvaret hverken på denne side eller andetsteds i bogen. Sayyid Qutb, en arabisk intellektuel, som ifølge forfatterne er en af arkitekterne bag en af de mest markante religiøse bevægelser i nyere tid, islamismen, nævnes lige *en passant*, ligesom (for lægfolk interessante og i det moderne vestlige samfund højst relevante) emner som islam og Scientology knap nok berøres. Fundamentalisme som fænomen omtales så godt som heller ikke, i stedet bruges der plads på (s. 172–175) en skrivebordsfilosofisk diskussion af, hvordan termen bedst kan defineres. Som om menigmand er det mindste interesseret i den slags hjernegymnastik! Forfatterne må rent ud have glemt deres målgruppe, da de skrev de sider. Endvidere i forbindelse med emneprioritering: Det er tænkeligt, at forfatterne mener, at de med den spredte, efter min mening for beskedne behandling af New Age har ydet emnet retfærdighed, men burde der ikke i en bog med hovedtitlen *Religion*, udgivet i 2010 og henvendt til lægfolk findes i det mindste ét kapitel på bare fem sider med New Age som emne, hvori menigmand kan få en tilstræbt grundig og sammenhængende udredning?

I forhold til dens omfang bruger bogen for lang tid, dvs. for meget plads, på at komme i gang. De første ca. 50 sider er stort set indledende stof, hvor der bl.a. afses rigelig plads (s. 27–46) til redegørelse af en række grundbegreber, af hvilke en del stort set ikke bruges i resten af værket. Måske som en direkte følge af den slumrende begyndelse har bogen samtidig travlt med at blive færdig: De sidste 10–15 sider omhandler alt for meget på alt for lidt plads. Ek-

sempelvis tales her om den åbenbart omsiggribende "religiøse turisme" (s. 208) i moderne tid; hvad der tænkes på, når forfatterne ikke at meddele. Havde de ikke haft så travlt med slutningen, kunne det være, at den sag og en del andre var blevet afklaret.

Retfærdigvis skal det nævnes, at bogen, især i del III (s. 147-210), også indeholder for lægfolk gode og værdifulde oplysninger. Således erfarer læseren fx på s. 114, at 17 procent af den danske befolkning tror på reinkarnation. Meget interessant. På s. 136 kan man læse, at når "det i [en] undersøgelse blev påstået, at en sweater havde tilhørt en ond person, for eksempel Adolf Hitler, var de fleste amerikanere tilbøjelige til ikke at ville røre ved den (selvom den blev beskrevet som 'renset')", og forfatterne konkluderer, at man "bør løsrive ideen om magi fra forestillinger om særlige primitive mennesker eller kulturer" (s. 138). Også dette er vældigt interessant og bliver for øvrigt også understøttet af, at hele den alternative sektor (krystalhealing, homøopati mv.) vinder stadig mere fodfæste i Vesten. Vi lærer også, at hele 80 procent af befolkningen i Skandinavien er "åbne for tanken om, at naturens orden kan forandres af overnaturlige eller mirakuløse hændelser" (s. 164), og at vort liv "måske ikke længere [styres] af troen på en guddommelig magt, men inderst inde nærer mange af os tilsyneladende en forestilling om, at der findes mere mellem himmel og jord, end videnskaben nogensinde kommer til at forklare" (ibid.).

IMMANENT TRANSCENDENSERFARING

Skønhed : en engel gik forbi (1. opl. 2006, 2. opl. 2008) er skrevet af Dorthe Jørgensen fra Institut for Filosofi og Idéhistorie på

Aarhus Universitet. Da jeg føler mig inkompetent til det - er ikke vant til at kaste om mig med udsagn som "immanent transcenderfering" (Bjerring 2007) og lignende - lader jeg Bjerring (2007) om at berette om bogen:

Dorthe Jørgensen har gennem mange år beskæftiget sig med de æstetiske idéers historie og bl.a. med værkerne *Skønhedens metamorfose* (2001) og *Historien som værk* (2006) udformet en moderne skønhedsfilosofi. Med hendes seneste bog formidles denne forskning i en på én gang nærværende og overskudspræget essayistisk stil, samtidig med at der gøres status over nutidige skønhedsforestillinger inden for områder som sundheds- og naturvidenskab, organisationsteori, pædagogik og marketing. For Dorthe Jørgensen er det skønne intet mindre end det, der "sætter al verdens meningsløshed i kritisk perspektiv", og derfor det eneste meningsfulde udgangspunkt i efterstræbelsen af en bedre verden. [...] Filosofisk æstetik er for Dorthe Jørgensen den æstetiske erfarings erkendelsesteori, og hun skaber med sin tænkning et nutidigt og filosofisk kvalificeret sprog, der kan reflektere skønhedserfaringen på en måde, som moderne mennesker vil kunne genopdage sig selv i.

Personligt finder jeg værket kedeligt og omstændeligt (med undtagelse af kapitel 1, 'Skønhedsideal' s. 13-26, som er velskrevet og underholdende), men denne vurdering skal ikke tages for mere end min personlige mening, som jeg bevidst ikke søger at understøtte med argumenter, netop fordi jeg - bl.a. af respekt for forfatteren - vil afholde mig fra en objektivitetstilnær-

mende kritik. Kunsthistorikere, semifagfolk i forhold til kunsthistorie og engagerede lægfolk med interesse i kunsthistoriske samt beslægtede emner kan sikkert få meget ud af at læse bogen.

LEDSÆTNINGER TIL FOLKET!

Sproget : hverdagens mirakel (1. opl. 2003, 3. opl. 2009) er skrevet af forhenværende lektor på Institut for Lingvistik ved Aarhus Universitet, Hans Arndt. Bogen har fået en ganske positiv modtagelse og er udkommet i hele tre oplag; mht. førstnævnte jf. Lauridsen (2004):

“Denne bog er skrevet for mennesker der interesserer sig for sprog. Og den er skrevet fordi det gør jeg også”. Sådan skriver Hans Arndt (HA) i forbemærkningerne til sin *Sproget : Hverdagens mirakel* der sidste år udkom i Aarhus Universitetsforlags nye serie UNIVERS der med flapttekstens ord “henvender sig til alle, som har et ønske om at vide mere på et bestemt felt”, og hvis ambition det er “at formidle stor indsigt i en forståelig og fængende form”. Jeg kunne på sæt og vis slutte min anmeldelse af bogen her med konstateringen af at HA med *Sproget : Hverdagens mirakel* til fulde har levet op til seriens mål – ja, mere end det –, men jeg skal naturligvis begrunde min opfattelse. [s. 193]

HA lever med *Sproget : Hverdagens mirakel* i enhver henseende op til den nye universitetslovs krav om en bredere og samtidig absolut forpligtende formidling af forskningen. Jeg tøver ikke med lidt højstemt at sige at bogen faktisk selv er et lille mirakel. [s. 195]

Også Hansen/Schilhab (2003b) er udelukkende positive i deres dom. Jeg har svært ved at dele denne begejstring. Bogen er ikke dårlig, men ligefrem så fantastisk, som især Ole Lauridsen fra Handelshøjskolen, Aarhus Universitet, mener, synes jeg ikke, den er. I forhold til at bogen er skrevet til lægfolk, finder jeg den lidt for tør i stil og indhold – selvom jeg sagtens kan se, at forfatteren har bestræbt sig på at skrive levende og til tider underholdende. Jeg kan ikke med min bedste vilje tro, at underkapitler som ‘Ledsætninger’ (s. 141–142), ‘Biordsagtige ledsætninger’ (s. 142–143) og ‘Navneagtige ledsætninger’ (s. 144–147) interesserer lægfolk.

Jeg har stort set intet lært af bogen, som jeg ikke allerede vidste. Det skyldes formentlig, at jeg ved en del om sprog og sprogvidenskab i forvejen, men til sammenligning husker jeg, at jeg i sin tid fik meget ud af at læse Allan Karkers *Dansk i tusind år : et omrids af sprogets historie* (2001), som efter min opfattelse er en langt mere vellykket populærvidenskabelig fremstilling; ikke det mindste tør hverken i stil eller indhold.

Tendentiositet

Det klæder heller ikke *Sproget*, at forfatteren i al sin ridderlighed på nærmest hver femte side indskyder en ironisk eller sarkastisk bemærkning om Dansk Folkeparti. Han lader læseren ikke i tvivl om, hvem han i hvert fald *ikke* stemmer på, når der er valg. At fremstillingen sine steder er tendentios kommer også til udtryk på anden måde. Fx citeres Vilhelm Grønbech for følgende udsagn: “At rense sproget for fremmedord er intet mindre end et attentat på dets liv”. Hans Arndt skærer det ud i pap for læseren, at han i hvert fald ikke er reaktionær, autoritær osv., og at han – det er

jo i den retning, vinden blæser på sprogparnasset i dagens Danmark – bestemt heller ikke bryder sig om de *sure gamle mænd*. Den gode Grønbech kunne imidlertid ligeså vel have været citeret for følgende, som næppe falder i hverken Hans Arndts eller hans kollegaers smag:

I den sidste menneskealder har der i det gode land Danmark hersket et skammeligt sløseri med sproget. Der er næsten sat præmie på at sjuske med dansk, og præmierne har båret frugt, sådan at dansk mange steder er forvandlet fra et sprog til en jargon. Melodien er blevet forflygtiget til et skødesløst trav, ørene er sløvede for falske toner. Profeter har prædiket sprogets diktatur, som om sproget var et mytisk væsen, der behersker mennesker; man har indprentet børn og voksne, at det er deres første pligt ikke at sætte sig op imod dets vulgære luner. Lufte har svirret med slagord om at man ikke kan og derfor ikke bør stæmme sig imod udviklingen, at den går sin gang uden hensyn til vort behag, og deslige; denne evolutionistiske mytologi betyder i praksis, at man altid skal gøre hvad de dovneste gider. [Grønbech 1956: 46]

Et mesterværk?

Irriterende er det tillige med fejl her og der. Oven i købet i et 3.-oplag! Den "såkaldte 'Whorfs hypotese'", som forfatteren skriver på s. 256 (heller ikke i registret er fejlen rettet), hedder altså Sapir-Whorf-hypotesen, eftersom ophavsmændene er Edward Sapir (1884–1939) og Benjamin Lee Whorf (1897–1941). Endog studerende på andet semester på lingvistikstudiet er bekendte med dette. Nu er tusindvis af læsere blevet misinformeret om denne hypotese, som des-

uden også to anmeldere, Hansen/Schilhab (2003b), belært af Hans Arndt refererer til som "Whorfs hypotese". Endvidere finder jeg, at forfatterens gennemgående bindestregsexcesser skærer i øjnene hos den bindestregshallergiske, sprogpædagogiske læser i en grad, så det er plagsomt i længden (jf. ovenfor om Favrholtts bindestreger).

Alt i alt er *Sproget* efter min mening ikke en decideret ringe, men bestemt heller ikke en specielt god bog om sprog og sprogvidenskab. Skulle jeg forære en dansk, populærvidenskabelig bog om sprog til nogen, ville det helt sikkert ikke være Hans Arndts *Sproget*, men fx Karkers lille sproghistorie, *Dansk i tusind år* (2001).

VÆRKER FOR SPECIALISTER

Tid : den relative virkelighed (1. opl. 2005, 2. opl. 2006,) er skrevet af Ulrik Uggerhøj, lektor ved Institut for Fysik og Astronomi på Aarhus Universitet. I sammenligning med de øvrige UNIVERS-bøger med naturvidenskabeligt indhold (især *Evolution* og *Universet*) er *Tid* ligesom *Kvantemekanik* ikke skrevet i et decideret uudholdeligt tungt sprog, men gnidningsfri er formidlingen af stoffet ikke. Jeg er enig med Rosendal Nielsen (2006) i, at "[i] enkelte forklaringer af fysisk sværere emner er det ikke så nemt at forstå, hvad [Uggerhøj] mener", samt i følgende:

De mange tekniske forklaringer giver anledning til at formode, at bogen ikke henvender sig til den brede læserskare. Det er dog mit indtryk, at forlaget måske havde en populærvidenskabelig bog som mål, men[s] Uggerhøj snarere har haft 3. g-elever og andre med en matematisk gymnasial uddannelse bag sig for øje? Det er lidt usædvanligt, at forlaget og for-

fatteren har misforstået hinanden på et så grundlæggende punkt. [Rosendal Nielsen 2006]

Men jeg er uenig med Rosendal Nielsen (2006), når denne skriver, at kapitel 1 “er det dårligste kapitel i bogen”, da jeg ikke synes, det er noget dårligt kapitel. Jeg er heller ikke enig, når samme anmelder mener, at Uggerhøj “har det desværre til tider med at fortabe sig i uvæsentlige detaljer”. En udelukkende positiv anmelder er Bjerring Christiansen (2006), som dog ikke undlader at bemærke, at man “skal [...] være indstillet på, at adskillige afsnit nok skal læses flere gange for den fulde forståelse” (Bjerring Christiansen 2006).

Universet : fra superstrengte til stjerner (1. opl. 2003, 3. opl. 2008) er skrevet af Steen Hannestad, lektor ved Institut for Fysik og Astronomi på Aarhus Universitet. Som antydet tidligere finder jeg Hannestads bog alt for svær at læse og forstå i forhold til, at dens primære målgruppe er, eller i hvert fald i forhold til de for UNIVERS-serien udstukne mål skulle have været, lægfolk. I modsætning hertil finder Jansson (2003: 24) bogen for simpel: “Jeg ville umiddelbart tro, at enhver, der læser sådanne bøger har interesse [i] at se de allermest fundamentale ligninger i deres naturlige symbolske form”. Efter min opfattelse er antallet af ligninger rigeligt den intenderede læsergruppe taget i betragtning og fremstillingen aldeles ikke simpel (nok). Også Hansen/Schilhab (2003a) kommer ind på dette forhold: “Bogen henvender sig dog, på grund af et forholdsvis højt fagligt niveau, til et begrænset publikum”. De andre anmeldere, Ramskov (2003) og Cramer Andersen (2003), berører ikke det formidlingsmæssige.

SLØV REDIGERING

For alle værkerne gælder, at de, så vidt jeg kan dømme, i det store og hele (jf. om fx *Sproget*) overholder reglerne og normerne for videnskabelighed og kyndig forskning. På formidlingsfronten kan det diskuteres, om bøgerne overholder gængse regler og normer. Det er netop diskutabelt, hvad sådanne regler og normer består i. Efter min mening burde i hvert fald i første omgang bindene *Evolution* og *Universet*, i anden omgang *Kvantemekanik*, *Mennesket* og *Tid*, og – havde ressourcerne rakt – til dels også *Kultur* og *Skønhed* have fået en strengere behandling fra forlagsredaktionel side. At serien udgives med fondsstøtte er vel ikke ensbetydende med, at forlagsredaktørerne ikke skal bestille andet end at finde på titler og rekruttere forfattere. Serien henvender sig jo eksplicit og primært til lægfolk. Forlagsredaktørerne burde have sikret (og bør for fremtiden sikre), at forfatterne ikke alene havde forstået dette, men også havde handlet derefter. Og her tænker jeg ikke kun på formen, den sproglige stil, men i lige så høj grad på indholdet, emneprioriteringen, jf. ovenfor om *Evolution*, *Religion* og *Sproget*. Desuden kunne forlagsredaktørerne passende have forlangt af forfatterne at udarbejde en sådan (eller helst en mere omfattende) ordliste bagest i deres bøger, som foreløbigt kun findes i *Mennesket* (s. 223–227). Alternativt kunne forlagsredaktørerne selv have fremstillet sådanne termforklarende lister til de forskellige bind. At ikke alle de forlagsredaktører, som har været involveret i serien, har fået sved på panden, fremgår bl.a. af *Mennesket*. Denne bogs forfatter skriver gennemgående “... x ud af hver y...” (fx s. 205, “hvor én ud af hver 400 er ramt”, som altså på korrekt dansk hedder “hvor én ud af 400 er ramt”

eller "hvor hver 400. er ramt"), ligesom han gennemgående skriver "... jo [...], jo..." i stedet for "... jo [...], des..." (fx s. 205, "Jo mere gliadin melet indeholder, jo større er risikoen...", som på korrekt dansk hedder "Jo mere gliadin melet indeholder, des større er..."). En ting er at overse en fejl (det være en slåfejl, en grammatikfejl osv.), det kan ske for den bedste; noget andet er at overse noget, der i et manuskript gentager sig igen og igen, altså en gennemgående fejlagtighed (jf. også *alleller* vs. *alleler* ovenfor). Opmærksomme forlagsredaktører lader ikke den slags passere.

Registrene er en historie for sig, som jeg her til sidst kun hurtigt og overfladisk kan berøre. Om alle registre i UNIVERS-bøgerne gælder, at de er utilstrækkelige, inadækvate, kort og godt rigtigt dårlige; dvs. med undtagelse af de bind, som ikke er forsynet med noget register overhovedet: *Erkendelse*, *Kvantemekanik*, *Psyken*, *Skønhed*. I det følgende skal nævnes nogle få eksempler fra *Religion*: "tandfeen" er indekseret, selvom ordet kun lige akkurat forekommer på s. 98 (oven i købet i en opremsning), mens "terrorisme" (fx s. 118) ikke er; "Trobrianderne" s. 126 er indekseret, men ikke s. 125 (der står hverken mere eller mindre om denne øgruppe på s. 125, hvorfor jeg mener, såfremt s. 126 var fundet værdig til medtagelse, burde s. 125 også have været det); "kognitiv religionsvidenskab" mangler at blive indekseret på i hvert fald s. 78; "geshe" (s. 207) mangler at blive indekseret; hvorfor have "tunguser" og "tungusfolket" som to særskilte indførsler, når der er tale om det samme? Retfærdigvis skal det siges, at *Religion*-bindets register enkelte steder også kan overraske positivt: New Age omtales ikke med navns nævnelse på

s. 180 i bogen, alligevel står der noget om emnet på siden, hvilket faktisk opfattes af registret med en henvisning til s. 180 til følge; det er godt gået af et register, der står til ren dumpekarakter i UK og USA – de to steder i verden, hvor slige sager tages alvorligt, hvor der sågar findes fagtidsskrifter og foreninger for indekserer, og hvor der selvsagt findes en lang tradition for det intellektuelle håndværk, som på engelsk kaldes *back-of-the-book-indexing* og på dansk kan benævnes *bogindeksering*. Om registres størrelser se fx Mulvany (2005: 69–73), om bogindeksering generelt, og ikke mindst om hvordan man laver gode registre, se Mulvany (2005), Booth (2001) og Wellisch (1995).

EPILOG: SUCCESFULDT PROJEKT

Som det forhåbentligt fremgår af dette bidrag, er jeg alt i alt tilfreds med og for en god del af titlernes vedkommende begejstret for UNIVERS-serien. Den bør læses af alle med et traditionelt dannelsesideal – især lægfolk, studerende og semifagfolk (med sidstnævnte menes studerende inden for samme fagområde samt fagfolk/akademikere inden for et nabofagområde i forhold til det fagområde, den givne bog har sit ophav i) – og af alle, hvis higen efter viden rækker ud over, hvad *Wikipedia* i al sin sørgelige videnshegemoni er i stand til at opfylde. Jeg ønsker UNIVERS et langt liv med masser af udgivelser.

BIBLIOGRAFI

Arndt, Hans 2009: *Sproget : hverdagens mirakel*. 3. oplag. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Bjerring Christiansen, Michael 2006: [anm. af:] Ulrik Uggerhøj: *Tid : den relative virke-*

lighed, Århus: Aarhus Universitetsforlag 2006. I: *Aktuel naturvidenskab*, nr. 2, s. 36.

Bjerring Christiansen, Michael 2010: [anmeldelse af:] Klaus Mølmer: *Kvantemekanik : atomernes vilde verden*, Århus; København: Aarhus Universitetsforlag 2010. I: *Aktuel naturvidenskab*, nr. 5, s. 29.

Bjerring, Viggo 2007: "Det der har værdi i sig selv – eller hvorfor det stadig er meningsfuldt at tale om skønhed i år 2007" [anmeldelse af Dorthe Jørgensen: *Skønhed : en engel gik forbi*, Århus: Aarhus Universitetsforlag]. I: *Standart*, årg. 21, nr. 1, 58.

Booth, Pat F. 2001: *Indexing : The Manual of Good Practice*. München: K.G. Saur.

Brinkmann, Svend 2009: *Psyken : mellem synapser og samfund*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Bugge Christiansen, Freddy/Tom Fenchel 2009: *Evolution : den forudsigelige vilkårlighed*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Baarts, Charlotte 2005/2006: [anm. af:] Kirsten Hastrup: *Kultur : det fleksible fællesskab*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2004. I: *Tidsskriftet antropologi*, nr. 51, 131–134.

Christensen, Bodil 2005: "Til fællesskabets bedste" [anmeldelse af: Kirsten Hastrup: *Kultur : det fleksible fællesskab*, Århus: Aarhus Universitetsforlag 2004]. I: *Dansk pædagogisk tidsskrift*, nr. 1/2005, 93–95.

Considine, John 2008: *Dictionaries in Early Modern Europe : Lexicography and the Making of Heritage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cramer Andersen, Michael 2003: "Moderne kosmologi på populært dansk" [anmeldelse af: Steen Hannestad: *Universet : fra superstrengene til stjerner*, Århus: Aarhus Uni-

versitetsforlag 2003]. I: *Kvant : tidsskrift for fysik og astronomi*, årg. 14, nr. 4, 26–27.

Cramer Andersen, Michael 2008: [anmeldelse af:] David Favrholt: *Erkendelse : grundlag og gyldighed*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2008. I: *Kvant : tidsskrift for fysik og astronomi*, årg. 19, nr. 4, 31.

Dahlgaard, Jesper 2010: [anmeldelse af:] Freddy Bugge Christiansen & Tom Fenchel: *Evolution : den forudsigelige vilkårlighed*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2009. I: *Aktuel naturvidenskab*, nr. 2, 44.

Dincher Nielsen, Anette 2005: [anmeldelse af:] Kirsten Hastrup: *Kultur : det fleksible fællesskab*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2004. I: *Kontur : tidsskrift for kulturstudier*, nr. 12, 82–84.

Favrholt, David 2008: *Erkendelse : grundlag og gyldighed*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Fischer, Jean 2005: [anmeldelse af:] Kirsten Hastrup: *Kultur : det fleksible fællesskab*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2004. I: *Salt*, årg. 14, nr. 1, 27.

Foltmann, Bent 2008: *Det ufattelige liv : evolution, bevidsthed, religion og eksistens*. 3. udgave, 1. oplag. København: Bios.

Grønbech, Vilhelm 1956: *Sprogets musik*. København: Gyldendal.

Hannestad, Steen 2008: *Universet : fra superstrengene til stjerner*. 3. oplag. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Hansen, Niels/Theresa S.S. Schilhab 2003a: [anmeldelse af:] Steen Hannestad: *Universet : fra superstrengene til stjerner*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2003. I: *Aktuel naturvidenskab*, nr. 5, 38.

- Hansen, Niels/Theresa S.S. Schilhab 2003b: [anm. af:] Hans Arndt: *Sproget : hverdagens mirakel*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2003. I: *Aktuel naturvidenskab*, nr. 5, 38.
- Hastrup, Kirsten 2007: *Kultur : det fleksible fællesskab*. 2. oplag. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jacobsen, Charlotte 2005/2006: [anm. af:] Kirsten Hastrup: *Kultur : det fleksible fællesskab*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2004. I: *Tidsskriftet antropologi*, nr. 51, 134–135.
- Jansson, Thomas R.N. 2003: "Kosmologi til juleferien" [anmeldelse af: Steen Hannestad: *Universet : fra superstrengene til stjerner*, Århus: Aarhus Universitetsforlag 2003]. I: *Gamma : tidsskrift for fysik*, nr. 132, 24–25.
- Jensen, Peter K.A. 2006: *Mennesket : den genetiske arv*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jørgensen, Dorthe 2008: *Skønhed : en engel gik forbi*. 2. oplag. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Kaku, Michio 2009: *Die Physik des Unmöglichen*. Übers.: Hubert Mania. 3. Aufl. Hamburg: Rowohlt. [Originaltitel: *Physics of the Impossible*, 2008].
- Karker, Allan 2001: *Dansk i tusind år : et omrids af sprogets historie*. Ny, revideret udgave. København: C.A. Reitzel.
- Lauridsen, Ole 2004: [anmeldelse af:] Hans Arndt: *Sproget : hverdagens mirakel*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2003. I: *Hermes : Journal of Linguistics*, nr. 33, 193–195.
- Lilly, J.C. 1975: *Cyklonens centrum : en selvbiografi om det indre rum*. Thaning & Appel.
- Mulvany, Nancy C. 2005: *Indexing Books*. 2nd ed. Chicago; London: University of Chicago Press.
- Mølmer, Klaus 2010: *Kvantemekanik : atomernes vilde verden*. Århus; København: Aarhus Universitetsforlag. (Univers, 10).
- Nielsen, Bent 2007: [anmeldelse af:] Peter K.A. Jensen: *Mennesket : den genetiske arv*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2006. I: *Aktuel naturvidenskab*, nr. 2, 36.
- Otto, Lene 2006: [anmeldelse af:] Kirsten Hastrup: *Kultur : det fleksible fællesskab*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2004. I: *Folk og kultur : årbog for dansk etnologi og folke-mindevidenskab 2006*, 164–165.
- Ploug Hansen, Helle 2006: [anm. af:] Kirsten Hastrup: *Kultur : det fleksible fællesskab*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2004. I: *Tidsskrift for sygeplejeforskning*, årg. 22, nr. 1, 49–50.
- Plum, Preben 2002: *Mystik, mirakler og videnskab*. 3. udgave. Uden sted: Centrum.
- Radin, Dean I. 1997: *The Conscious Universe : the Scientific Truth of Psychic Phenomena*. New York: HarperEdge.
- Ramskov, Jens 2003: "Kosmologi på godt dansk : Anmeldelse: Bedste bog på markedet her og nu om Universet" [anmeldelse af: Steen Hannestad: *Universet : fra superstrengene til stjerner*, Århus: Aarhus Universitetsforlag 2003]. I: *Ingeniøren*, 7. november, 2003, 1. sektion, 18.
- Rosendal Nielsen, John 2006: [anmeldelse af:] Ulrik Uggerhøj: *Tid : den relative virkelighed*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2005. I: *Kvant : tidsskrift for fysik og astronomi*, årg. 17, nr. 1, 32.
- Skaar Jacobsen, Anja 2010: [anmeldelse af:] Klaus Mølmer: *Kvantemekanik : atomernes vilde verden*. Århus; København: Aarhus Universitetsforlag 2010. I: *Kvant : tidsskrift for fysik og astronomi*, årg. 21, nr. 4, 32.

Suenson, Thomas 2007: [anmeldelse af:] Kirsten Hastrup: *Kultur : det fleksible fællesskab*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2004. I: *Nord nytt : nordisk tidsskrift for etnologi og folkloristik*, nr. 99, 144–145.

Sørensen, Jesper/Olav Hammer 2010: *Religion : i psyke og samfund*. Århus; København: Aarhus Universitetsforlag. (Univers, 10).

Thorup, Mikkel 2005: [anmeldelse af:] Kirsten Hastrup: *Kultur : det fleksible fællesskab*. Århus: Aarhus Universitetsforlag 2004. I: *Slagmark : tidsskrift for idéhistorie*, nr. 43, 202–203.

Uggerhøj, Ulrik 2006: *Tid : den relative virkelighed*. Specialudgave (= 2. oplag). Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Uhrskov Jensen, Morten 2008: *Et delt folk : dansk udlændingepolitik 1983–2008*. Odense: Lysias.

Wellisch, Hans H. 1995: *Indexing from A to Z*. 2nd ed. New York; Dublin: H.W. Wilson.